

Το παιδί - θύμα ως μάρτυρας σεξουαλικής κακοποίησης: Η ακροαματική διαδικασία και ο κίνδυνος δευτερογενούς θυματοποίησης

Όλγα Θεμελή

Λέκτορας Εγκληματολογικής Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης

«Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές ή από τα νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνονται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού».

(Άρθρο 3, Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού)

Εισαγωγή

Αν και υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία για τις συνέπειες της σεξουαλικής κακοποίησης των ανηλίκων, ελάχιστες έρευνες έχουν ασχοληθεί με τον κίνδυνο δευτερογενούς θυματοποίησης όταν ο ανήλικος – θύμα καταθέτει ως μάρτυρας στο δικαστήριο (Veltkamp & Luftman, 2002). Αξιοσημείωτο είναι επίσης πως μόλις την τελευταία δεκαετία το ενδιαφέρον των ειδικών φαίνεται να ελκύουν οι δυσμενείς συνέπειες της εμπλοκής των ανηλίκων (είτε ως θυμάτων – είτε ως θυτών) στο Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης.

Η έρευνα σε διεθνές επίπεδο φαίνεται να εστιάζει το ενδιαφέρον της περισσότερο στη γνωστική λειτουργία της μνήμης των παιδιών και στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να επηρεαστεί, παρά στα «δεινά» που συνεπάγεται η συμμετοχή τους στην ακροαματική διαδικασία (Tedesco & Schnell, 1987).

Ακόμα και σήμερα αμφισβητείται η αξιοπιστία της μαρτυρικής κατάθεσης όταν προέρχεται από ανήλικο. Τα παιδιά μάρτυρες αντιμετωπίζονται συχνά σε σχέση με τους ενήλικες μάρτυρες με μεγαλύτερη δυσπιστία καθώς σύμφωνα με τις παραδοσιακές αντιλήψεις, δεν έχουν την ίδια παρατηρητική και μνημονική ικανότητα, είναι πιο ευάλωτα στις καθοδηγητικές ερωτήσεις και παρουσιάζουν δυσκολίες τόσο στο να διακρίνουν την πραγματικότητα από τη φαντασία όσο και την αλήθεια από το ψέμα. Ο χώρος του δικαστηρίου, ο οποίος είναι εξ ορισμού μη φιλικός προς τα παιδιά, καθώς και ο τρόπος εξέτασης τους, αποτελούν πηγή δημιουργίας ποικίλων

και αρνητικά φορτισμένων συναισθημάτων μεταξύ των οποίων ιδιαίτερη θέση κατέχουν το άγχος και ο φόβος (Saywitz & Nathanson, 1993).

Τα βασικά ερωτήματα τα οποία προκύπτουν είναι τα εξής: Μπορεί ο ανήλικος μάρτυρας να κατανοήσει τη διαφορά μεταξύ αλήθειας και ψεύδους; Μπορεί να κατανοήσει την υποχρέωσή του να πει την αλήθεια; Υπάρχουν διαφορές στην ακρίβεια της μνήμης των παιδιών και των ενηλίκων; Υπάρχουν διαφορές στην ακρίβεια της μνήμης των παιδιών διαφόρων ηλικιών;

Το σημαντικότερο ωστόσο ερώτημα που προβάλλουν επιτακτικά είναι τα ακόλουθα: Πώς θα καταστεί δυνατή η ελαχιστοποίηση του τραύματος που προκαλείται στο παιδί κατά την ακροαματική διαδικασία; Πώς θα επιτευχθεί παράλληλα με τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του παιδιού, ο σεβασμός των βασικών αρχών που διέπουν την ποινική δίκη στις ευνομούμενες πολιτείες («αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας», «αρχή του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου», «αρχή της ταχείας διεξαγωγής της δίκης», «αρχή της αναλογικότητας», «το τεκμήριο της αθωότητας», κ.λ.π);

Το νομικό οπλοστάσιο

Νομικά κείμενα τόσο συμβατικού όσο και μη συμβατικού χαρακτήρα αποσκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων του παιδιού όταν καλείται να καταθέσει στο δικαστήριο.

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΔΣΔΠ), υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων με την απόφασή της 44/25 στις 20/11/1989, υπογράφηκε στις 26/1/1990 και ισχύει διεθνώς από τις 2/9/1990. Η ελληνική κυβέρνηση υπέγραψε τη σύμβαση στις 26.1.1990, την επικύρωσε με τον ν. 2101 της 2.12.1992 «Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού» και ισχύει στη χώρα μας ως δεσμευτικό νομικό κείμενο από την πλευρά του διεθνούς δικαίου από τις 10.6.1993. Σύμφωνα με το άρθρο 39 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού: «Τα συμβαλλόμενα μέρη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διευκολύνουν τη σωματική και ψυχολογική ανάρρωση και την κοινωνική επανένταξη κάθε παιδιού θύματος: οποιασδήποτε μορφής παραμέλησης, εκμετάλλευσης ή κακοποίησης, βασανισμού ή κάθε άλλης μορφής σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας ή ένοπλης σύρραξης. Η ανάρρωση αυτή και η επανένταξη γίνονται μέσα σε περιβάλλον που ευνοεί την υγεία, τον αυτοσεβασμό και την αξιοπρέπεια του παιδιού». Ως παιδί δε, θεωρείται κάθε

ανθρώπινο όν μικρότερο των 18 ετών (άρθρο 1, ΔΣΔΠ). Επιπρόσθετα, το άρθρο 3 παρ. 1 καθιερώνει ότι σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού (*“the best interest of the child”*). Έτσι το συμφέρον του παιδιού καθορίζεται ως η κατευθυντήρια και η θεμελιώδης αρχή όλων των αποφάσεων της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας που αφορούν παιδιά (Πιτσελά, 2003).

Επίσης οι *«Κατευθυντήριες Γραμμές για Δράση όσον αφορά τα Παιδιά στο Σύστημα της Ποινικής Δικαιοσύνης»* (απόφαση 1996/13 της 23^{ης} Ιουλίου 1996 του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου) και η *«Διακήρυξη των Βασικών Αρχών Δικαιοσύνης για τα Ανήλικα Θύματα του Εγκλήματος και της Κατάχρησης Εξουσίας»* (απόφαση 40/34 της 29^{ης} Νοεμβρίου του 1985 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών), ορίζουν μια σειρά από μέτρα προστασίας των παιδιών που καταθέτουν ως μάρτυρες στο δικαστήριο, τα οποία μεταξύ άλλων προβλέπουν ότι:

- Τα κράτη θα πρέπει να αναλάβουν να εξασφαλίσουν ότι τα παιδιά που καθίστανται μάρτυρες και θύματα απολαμβάνουν κατάλληλη πρόσβαση στη δικαιοσύνη και δίκαιη μεταχείριση, αποκατάσταση, αποζημίωση και κοινωνική αρωγή. Θα πρέπει επίσης να βελτιώνουν την κατάσταση τους ως μαρτύρων εγκλήματος ώστε να εξασφαλίζουν ότι τα δικαιώματά τους προστατεύονται πλήρως.
- Τα παιδιά θύματα θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με συμπάθεια και με σεβασμό στην αξιοπρέπειά τους. Επίσης θα πρέπει να έχουν δικαίωμα πρόσβασης στους μηχανισμούς δικαιοσύνης και άμεσης αποκατάστασης αφού πρώτα ενημερωθούν για τα δικαιώματά τους και επιπλέον πρόσβαση σε βοήθεια που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες τους, όπως υπεράσπιση, προστασία, οικονομική υποστήριξη, συμβουλευτική, ιατρικές, νοσηλευτικές και κοινωνικές υπηρεσίες, κοινωνική επανένταξη και υπηρεσίες φυσικής και ψυχολογικής ανάρρωσης.
- Τα παιδιά θα πρέπει να ενημερώνονται για τον ρόλο και το πεδίο δράσης τους, τον προγραμματισμό και την πρόοδο των διαδικασιών καθώς και τον χαρακτήρα των υποθέσεων τους. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να προετοιμάζονται έτσι ώστε να εξοικειωθούν με τη διαδικασία της ποινικής δικαιοσύνης προτού καταθέσουν. Κατάλληλη βοήθεια θα πρέπει να εξασφαλίζεται στα παιδιά καθ' όλη τη διάρκεια της νομικής διαδικασίας.
- Η αστυνομία, οι δημόσιοι κατηγοροί και οι δικαστές θα πρέπει να εφαρμόζουν πρακτικές περισσότερο φιλικές προς το παιδί κυρίως στις συνεντεύξεις των παιδιών μαρτύρων. Θα πρέπει επίσης να αποφεύγεται κατά τη διάρκεια της

διαδικασίας όσο το δυνατό περισσότερο η άμεση επαφή μεταξύ του ανήλικου θύματος και του δράστη. Για το λόγο αυτό τα Κράτη θα πρέπει να μελετήσουν τροπολογίες του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας τους ώστε να επιτρέπεται μεταξύ των άλλων η βιντεοσκόπηση της μαρτυρίας του παιδιού και η παρουσίαση της βιντεοσκοπημένης μαρτυρίας στο δικαστήριο ως επίσημο αποδεικτικό μέσο.

- Θα πρέπει να λαμβάνονται μέτρα για να ελαχιστοποιηθούν οι καθυστερήσεις στην ποινική διαδικασία, προστατεύοντας την ιδιωτική ζωή των παιδιών θυμάτων και μαρτύρων και -όταν είναι αναγκαίο- διαβεβαιώνοντας την ασφάλειά τους από τον εκφοβισμό και την αντεκδίκηση.

Τέλος στην ελληνική έννομη τάξη, ο νομοθέτης λαμβάνοντας υπόψη την ανηλικότητα απαλλάσσει από την υποχρέωση της όρκισης τόσο στην ανάκριση όσο και στην κύρια διαδικασία, όσους δε συμπλήρωσαν το 17^ο έτος της ηλικίας τους (άρθρο 219, Κ.Π.Δ).

Η αποκάλυψη της κακοποίησης

Αποτελέσματα ερευνών αποδεικνύουν τις ολέθριες επιπτώσεις της χρήσης βίας στην παιδική ηλικία, ιδίως μάλιστα όταν λαμβάνει χώρα μέσα στην οικογένεια. Περισσότερα από τα μισά παιδιά-θύματα υποφέρουν κατά τη μετέπειτα διάρκεια της ζωής τους από έντονες συναισθηματικές διαταραχές και διαταραχές της συμπεριφοράς (Graham - Bermann, 2001). Μεταξύ των άλλων αναφέρονται, κατάθλιψη (Silvern et al., 1995), σύνδρομο μετατραυματικού άγχους (PTSD), προβλήματα των γνωστικών λειτουργιών (Rossman, 1998) και ελλιπής ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων (Edelson, 1999a). Όταν μάλιστα πρόκειται για σεξουαλική κακοποίηση οι συνέπειες είναι δραματικές (Baynard, Williams & Siegel, 2001).

Εξειδικευμένοι παιδοψυχίατροι κρούοντας τον κώδωνα του κινδύνου τονίζουν ότι ο βαθμός του ψυχικού τραύματος εξαρτάται *περισσότερο* από τον τρόπο που θα αντιμετωπιστεί το παιδί-θύμα από την οικογένειά του και το Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης μετά την αποκάλυψη του γεγονότος, παρά από το γεγονός καθ' εαυτό (Brennan, 1995).

Αντίθετα με την επικρατούσα άποψη, η πλειοψηφία των παιδιών δηλώνει πως η αποκάλυψη όχι μόνο δε δημιουργεί ένα αίσθημα ανακούφισης, αλλά αντίθετα οδηγεί σε μια ιδιαίτερη ψυχική επιβάρυνση με πολλαπλές υποχρεώσεις. Η δημόσια γνωστοποίηση του γεγονότος είναι για το σεξουαλικά κακοποιημένο παιδί ιδιαίτερα επώδυνη ιδίως αν ο δράστης είναι μέλος της οικογένειας (Beitchman et al., 1992;

D'Angelo, 2002). Στην περίπτωση αυτή η πλειοψηφία αφενός μεν καθυστερεί σημαντικά στην αποκάλυψη, αφετέρου δε ταλανίζεται από ενοχές καθώς συχνά κατηγορείται από τους γονείς πως εξαιτίας του θα υποστούν σοβαρή τιμωρία, όπως π.χ φυλάκιση (Weiss & Berg, 1982). Για το λόγο αυτό το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών θυμάτων αρνείται να ενημερωθεί η αστυνομία στην περίπτωση που ο δράστης είναι ο γονέας (Sas at al., 1993).

Σύμφωνα με αποτελέσματα σχετικής έρευνας το 63 τοις εκατό δε γνωρίζει ότι θα κινηθεί ο ποινικός μηχανισμός, ενώ το 50 τοις εκατό των κοριτσιών θυμάτων – αιμομιξίας, μετανιώνει για την αποκάλυψη όταν καλείται η αστυνομία (Sas at al., 1993). Σε αρκετές περιπτώσεις η μη υποστηρικτική μητέρα ασκεί πίεση για απόσυρση των κατηγοριών τονίζοντας στο θύμα τις ευθύνες του και ενισχύοντας την πεποίθησή του πως δε θα το πιστέψουν (Brennan, 1995). Χαρακτηριστικά σημειώνεται πως μόνον ένα στα δύο παιδιά γίνεται πιστευτό από τον ένα τουλάχιστον γονέα και ένα στα τέσσερα παιδιά δέχεται πιέσεις να αποσύρει τις κατηγορίες (Sas at al., 1993). Συναισθήματα μοναξιάς, σύγχυσης, αμηχανίας, ντροπής, θυμού και επιθετικότητας κατακλύζουν την πλειοψηφία των ανήλικων θυμάτων όταν αποφασίσουν να μοιραστούν τα «δεινά» της παραβίασης που υπέστησαν (Brennan, 1995).

Η κατάθεση στο δικαστήριο

Η δικαστηριακή αίθουσα

Σύμφωνα με επίσημα στατιστικά μόνο το 20 τοις εκατό των καταγγελιών για σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκων φτάνουν στις δικαστηριακές αίθουσες (Gray, 1993; Tjaden & Thoennes, 1992). Σημειώνεται δε ότι στις τρεις από τις τέσσερις υποθέσεις ο δράστης είναι γνωστός στον ανήλικο (Gray, 1993).

Μετά τη δεκαετία του '90 σε διεθνές επίπεδο ο αριθμός των παιδιών-θυμάτων που καλούνται ως μάρτυρες στην ακροαματική διαδικασία, αυξάνει διαρκώς (Ceci & Bruyn 1993; Lamb, 1994; McCauley & Parker, 2001). Τονίζεται ωστόσο ότι ο μηχανισμός του Συστήματος Ποινικής Δικαιοσύνης δε λαμβάνει υπ' όψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των ανηλίκων καθώς φαίνεται να είναι προσαρμοσμένος μόνο στις απαιτήσεις των ενήλικου πληθυσμού (Withcomb, 1992).

Το σύνολο των ερευνητών υπογραμμίζει ότι ο χώρος του δικαστηρίου προκαλεί στο παιδί υπέρμετρο άγχος (Dezwirek-Sas, 1992; Freshwater & Aldridge, 1994; Withcomb, 1992). Στην συντριπτική τους πλειοψηφία τα παιδιά-μάρτυρες αγνοούν τις βασικές λειτουργίες του Ποινικού μηχανισμού, τη συνήθη πορεία μιας

ακροαματικής διαδικασίας και τη φύση του ρόλου τους (Flin et al., 1989; Warren – Leubecker et al., 1989). Επίσης, δε γνωρίζουν ποια είναι η ιδιότητα των ατόμων τα οποία καταλαμβάνουν συγκεκριμένες θέσεις στην αίθουσα (π.χ. δικαστής, εισαγγελέας, αντίδικος δικηγόρος, μάρτυρας κατηγορίας ή υπεράσπισης, ένορκος κ.λ.π) ούτε τις αρμοδιότητές τους (Saywitz, 1989; Warren – Leubecker et al., 1989).

Ο Myers και οι συνεργάτες του (1996), υποστήριξαν ότι τα παιδιά ηλικίας 6 με 7 ετών διακρίνουν τους δικαστές και τους συνηγόρους υπεράσπισης, αγνοούν όμως το ρόλο που διαδραματίζουν. Στη ηλικία των 8 με 11 ετών γνωρίζουν ότι το δικαστήριο είναι χώρος επίλυσης διαφορών χωρίς ωστόσο να μπορούν να αντιληφθούν τι ακριβώς αυτό σημαίνει. Είναι επίσης αξιοσημείωτο πως στη συνείδηση των παιδιών υπάρχει μια άμεση σύνδεση του δικαστηρίου με τη φυλακή. Χαρακτηριστική είναι η απάντηση παιδιού σε σχετική ερώτηση: «δικαστήριο είναι το δωμάτιο το οποίο περνάς πηγαίνοντας στη φυλακή». Μόνο κατά την εφηβική ηλικία αποκτάται μια πιο ορθή και ολοκληρωμένη αντίληψη για τη λειτουργία του Δικαιοσύνης και των λειτουργιών του. Αντίθετα, όσον αφορά τη διάκριση μεταξύ ψεύδους και αλήθειας, οι ερευνητές υποστηρίζουν πως πρόκειται για μια ικανότητα την οποία αποκτούν τα παιδιά ήδη κατά την προσχολική τους ηλικία (Saywitz & Lyon, 1997).

Η συναισθηματική ένταση των ανηλίκων θυμάτων αυξάνει δραματικά όταν αντικρίζουν το δράστη (Fin et al., 1988; Goodman and Jones, 1988; Dezwirek – Sas et al., 1991). Έρευνες αποδεικνύουν πως η παρουσία του δράστη βιώνεται απειλητικά από το παιδί του οποίου ο όγκος και η ακρίβεια των πληροφοριών επηρεάζονται σημαντικά (Peters, 1991), ενώ σε μικρότερες ηλικίες ο φόβος αντιμετώπισης του μπορεί να οδηγήσει ακόμα και σε πλήρη άρνηση της κατάθεσης (Bussey et al., 1993).

Δεν είναι λίγες οι φορές κατά τις οποίες τα παιδιά-θύματα σεξουαλικής κακοποίησης ξεσπούν σε λυγμούς. Η Goodman και οι συνεργάτες της (1992), σε μια από τις σημαντικότερες έρευνες που έχουν διεξαχθεί για τις επιπτώσεις της έκθεσης των ανηλίκων στα δεινά της ακροαματικής διαδικασίας, έδειξαν ότι κατά την κατάθεσή του το 65 τοις εκατό παρουσιάζει έντονες ψυχολογικές διακυμάνσεις. Το άξιο μνείας είναι πως ακόμα και το κλάμα μπορεί να επηρεάσει τους δικαστές και τους ενόρκους ως προς τη αξιοπιστία της μαρτυρίας του θύματος. Οι Regan και Baker (1998), διαπίστωσαν ότι τα παιδιά τα οποία ξεσπούν σε λυγμούς (“child witness demeanor”) έχουν περισσότερες πιθανότητες να γίνουν πιστευτά από εκείνα τα οποία διατηρούν την ψυχραιμία τους. Υπογραμμίζεται μάλιστα ότι όταν τα κορίτσια θύματα περιγράφουν του τραυματικό συμβάν χωρίς έντονες συναισθηματικές εξάρσεις, η αξιοπιστία τους τίθεται υπό σημαντική αμφισβήτηση (Kaufmann et al.,

2003). Τα παιδιά τα οποία ξεσπούν σε λυγμούς θεωρείται πως επιδεικνύουν μια πιο ειλικρινή, ακριβή και τίμια συμπεριφορά, οδηγώντας τους ενόρκους σε περισσότερες καταδικαστικές αποφάσεις (Golding et al., 2003). Ο Bottoms (1993) μάλιστα βρήκε ότι οι γυναίκες ενόρκοι συγκινούνται και ευαισθητοποιούνται περισσότερο από τους άντρες συναδέλφους τους όταν αντιμετωπίζουν τέτοια περιστατικά. Ωστόσο ο Golding και συνεργάτες του (2003) κατέληξαν ότι το υπερβολικό κλάμα μπορεί να επηρεάσει αρνητικά, καθώς συχνά εκλαμβάνεται από τα όργανα απονομής δικαιοσύνης ως μια μη φυσιολογική αντίδραση.

Η ακατάληπτη γλώσσα

Έρευνες επίσης απέδειξαν πως τα παιδιά παρουσιάζουν σοβαρά προβλήματα στην κατανόηση της «νομικής γλώσσας» που χρησιμοποιείται κατά τη διαδικασία. Πρώτοι οι Brennan (1988) υποστήριξαν ότι οι ανήλικοι μέχρι 15 ετών δεν κατανοούν περίπου τα μισά από όσα λέγονται ενώ νεώτερες έρευνες επικύρωσαν τα πολλαπλά προβλήματα που προκύπτουν από την ακατάλληλη χρήση του λόγου (Goodman et al., 1991; Saywitz & Snyder, 1993).

Ωστόσο δεν είναι μόνο η νομική ορολογία που ευθύνεται για τις δυσχέρειες στην κατανόηση του λόγου στο δικαστήριο. Όπως ορθά λέχθηκε, η γλώσσα έχει τη δύναμη και την ικανότητα να δημιουργεί προκαταλήψεις, να αθώνει ή να καταδικάζει, να δημιουργεί συναισθήματα και να κατασκευάζει εμπειρίες (Brennan, 1995). Σύμφωνα με τον Eric Fromm (1974), η γλώσσα με τις λέξεις, την γραμματική, το συντακτικό και το όλο το πνεύμα της, καθορίζει ποιές εμπειρίες διαπερνούν τις αισθήσεις μας και διαμορφώνουν την αντίληψή μας. Έτσι η χρησιμοποιούμενη λέξη, η έλλειψη ή η επανάληψη, το ύφος και η στίξη έχουν ουσιώδη σημασία. Τα παιδιά συχνά υποβάλλονται σε ιδιαίτερου τύπου ερωτήσεων με στόχο την παραφθορά τη μνήμης τους και την απόσπαση της επιθυμητής απάντησης. Εδώ ανήκουν οι καθοδηγητικές, οι παραπλανητικές, οι αρνητικά ρητορικές, οι επίμονες και οι πολλαπλά επαναλαμβανόμενες ερωτήσεις. Ο Brennan επισημαίνει πως πρόκειται για ένα είδος σκόπιμης «γλωσσολογικής διάκρισης» (“linguistic discrimination”) σε βάρος των παιδιών αφού δε λαμβάνεται υπόψη η γλωσσική τους ανάπτυξη.

Συχνά μάλιστα οδηγούνται σε μεγάλη συναισθηματική φόρτιση καθώς έχουν την πεποίθηση ότι αν δεν απαντήσουν ορθά θα υποστούν συνέπειες. Έτσι παιδιά αναφέρουν πως φοβούνται ότι θα οδηγηθούν στη φυλακή, ότι θα τα προπηλακισθούν ή θα τιμωρηθούν με κάποιον άλλο τρόπο (D'Angelo, 2002).

Αντιλήψεις και αλήθειες σχετικά με τη μνημονική ικανότητα των παιδιών-θυμάτων

Αντίθετα με τις πεποιθήσεις και αντιλήψεις των λειτουργών του συστήματος απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης, οι γνωστικές λειτουργίες της αντίληψης, της προσοχής και της μνήμης, έχουν σημαντικούς υποκειμενικούς συντελεστές (Ceci & Bruck, 1993; Bruck et al., Loftus, 1979). Το ίδιο ισχύει και για τους μηχανισμούς της αποθήκευσης και ανάσυρσης των πληροφοριών (Williams & Hollan, 1981). Πρόκειται για διαδικασίες ενεργητικές και όχι παθητικές, όπου η παρεμβολή διαφόρων παραγόντων μπορεί να οδηγήσει ακουσίως σε ψευδή κατάθεση (Παπαδάτος, 2003).

Οι περιορισμένες δυνατότητες αποθήκευσης τόσο στη βραχυχρόνια όσο και στη μακροχρόνια μνήμη, το διάστημα συγκράτησης, ο τύπος ανάκλησης, ο αριθμός προσπαθειών ανάκλησης, οι μεταγενέστερες του γεγονότος παρεμβολές και οι καθοδηγητικές ερωτήσεις οδηγούν συχνά στην παραφθορά της μνήμης (Καπαρδής, 2003).

Από τα τέλη της δεκαετίας του '70 μέχρι και σήμερα πλήθος, ερευνών έχουν εστιάσει το ενδιαφέρον τους στη μνημονική ικανότητα των παιδιών. Παρά τα ερευνητικά ωστόσο αποτελέσματα, τα άτομα που εμπλέκονται στο ποινικό μηχανισμό εξακολουθούν και αμφισβητούν σημαντικά τις μαρτυρικές καταθέσεις που προέρχονται από ανήλικους.

Σχετική έρευνα των Brigham και Spier (1992), έδειξε πως το 96 τοις εκατό των συνηγόρων υπεράσπισης θεωρεί τους ανήλικους σε σχέση με τους ενήλικες μάρτυρες μειωμένης αξιοπιστίας, υποστηρίζοντας ότι ο όγκος πληροφοριών που μπορεί να ανακληθεί από αυτή την ηλικιακή κατηγορία είναι ιδιαίτερα περιορισμένος. Με την εν λόγω αντίληψη συμφωνούν σε ποσοστό 50-57 τοις εκατό οι εισαγγελείς καθώς και το εξειδικευμένο προσωπικό που στελεχώνει τις σχετικές κοινωνικές και νομικές υπηρεσίες. Ο Kassin και οι συνεργάτες του (2001), διαπίστωσαν δυσπιστία και στους επαγγελματίες της ψυχικής υγείας. Έτσι από το 81 τοις εκατό των ερωτώμενων ψυχολόγων που συμφωνούν με το ότι τα παιδιά μπορούν να καταθέτουν ως μάρτυρες στο δικαστήριο, το 30 τοις εκατό πιστεύει πως οι καταθέσεις τους μειονεκτούν έναντι εκείνων των ενηλίκων. Αποτελέσματα μιας πρόσφατης έρευνα στη Νορβηγία αναφέρουν πως τόσο οι δικηγόροι όσο και οι ψυχολόγοι που εργάζονται σε χώρους απονομής Δικαιοσύνης, είναι ιδιαίτερα δύσπιστοι απέναντι σε μαρτυρικές καταθέσεις παιδιών. Από την άλλη, οι επαγγελματίες της ψυχικής υγείας υποστηρίζουν περισσότερο από τους νομικούς ότι οι εξειδικευμένες κλινικές τεχνικές βοηθούν σημαντικά τα παιδιά-θύματα στο δικαστήριο (Melinder et al., 2004).

Η διεθνής ωστόσο βιβλιογραφία τονίζει ότι οι πιθανότητες παραποίησης της μνήμης με προσθήκη στοιχείων μεταγενέστερων του υπό έρευνα συμβάντος, είναι οι ίδιες τόσο για τους ανήλικους όσο και για τους ενήλικες (Loftus, 1979; Ceci & Bruck, 1993). Έχει αποδειχθεί ότι λανθασμένες πληροφορίες είναι δυνατό να διεισδύσουν και να αλλοιώσουν το ζητούμενο μνημονικό γεγονός τόσο των παιδιών όσο και των μεγάλων στον ίδιο βαθμό (Bruck & Ceci, 1999; Loftus & Pickrell, 1995).

Υπογραμμίζεται επίσης ότι με το πέρασμα της ηλικίας, η ικανότητα ανάκλησης των πληροφοριών που προέρχονται από παιδιά αυξάνει σημαντικά (Fivush, 1997,1998; Poole & Lamb, 1998; Saywitz & Camparo, 1998). Ο όγκος μάλιστα των πληροφοριών της ελεύθερης ανάκλησης των παιδιών μετά τα 12 έτη της ηλικίας τους είναι τόσο ικανοποιητικός όσο και των ενηλίκων (Clifford, 1993). Επιπλέον, αν και υποστηρίχτηκε πως οι ανήλικοι μάρτυρες είναι πιο ευάλωτοι στις καθοδηγητικές ερωτήσεις (Ceci & Leichtman, 1992) πολλές μελέτες έδειξαν ότι ακόμα και παιδιά ηλικιών από 3 έως 7 ετών μπορούν να αντισταθούν σε αυτές (Goodman et al., 1990; Rudy & Goodman, 1991; Siegal & Peterson, 1995).

Αν και δεν υπάρχει ομοφωνία για πώς δουλεύει ο μηχανισμός της μνήμης σε δυσάρεστα και επώδυνα γεγονότα (Christianson, 1992), μελέτες υποστηρίζουν ότι τα τραυματικά συμβάντα στη ζωή ενός παιδιού οξύνουν την ακρίβειά της (Goodman, et al., 1991; Steward & Steward, 1996) και αποθηκεύονται για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από τα συνήθη καθημερινά φαινόμενα (Pipe et al., 2004). Ερευνητικά μάλιστα αποτελέσματα απέδειξαν πως ειδικά σε περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης, τα μικρότερα σε ηλικία παιδιά είναι πιο αξιόπιστα σε σχέση με τα μεγαλύτερα (Duggan III, et al., 1989; Goodman et al., 1989; Nightngale, 1993; Ross et al., 1989).

Επιπρόσθετα υποστηρίζεται ότι τα παιδιά κάνουν λιγότερα «λάθη στον έλεγχο της πηγής πληροφόρησης» όταν χρησιμοποιούν την ελεύθερη ανάκληση παρά όταν ερωτώνται συγκεκριμένες ερωτήσεις (Roberts & Powell, 2001). Ο μεγαλύτερος εχθρός παραποίησης της μνήμης και λανθασμένης ανάσυρσης των ζητούμενων πληροφοριών είναι ο φόβος και το άγχος που προκαλείται στον ανήλικο από τη συμμετοχή του στην ακροαματική διαδικασία, καθώς και η ασκούμενη πίεση από τον εξεταστή μέσω καθοδηγητικών ή / και παραπλανητικών ερωτήσεων με αποτέλεσμα συχνά την πρόκληση σύγχυσης. Όσα περισσότερα μάλιστα άτομα εμπλέκονται στην εξέταση του ανήλικου μάρτυρα τόσο μεγαλύτερο το άγχος που βιώνεται (Tedesco & Schnell, 1987).

Σε διεθνές επίπεδο αναφέρονται περιπτώσεις παιδιών που δεν επιλέγουν σκόπιμα την αληθινή απάντηση είτε επειδή φοβούνται, είτε επειδή θέλουν να φανούν συνεργάσιμα απαντώντας στον εξεταστή αυτό που πιστεύουν πως θα ήθελε να

ακούσει (Ceci & Bruck, 1993). Στα μάτια των παιδιών τα άτομα που τα ρωτούν στο δικαστήριο φαίνεται να ασκούν τόσο μεγάλη εξουσία, που οποιαδήποτε αντίρρηση ή παρέκκλιση από το αναμενόμενο φαντάζει αδιανόητη και ανεπίτρεπτη (Ceci et al., 1987a). Άλλοτε πάλι απαντούν χωρίς να κατανοούν την ερώτηση προκειμένου να απαλλαχθούν το γρηγορότερο δυνατό από τη δοκιμασία. Συχνά ανακαλούν ασυνείδητα την πιο πρόσφατα αποθηκευμένη πληροφορία -ακόμα και αν αυτή αποτελεί προϊόν καθοδηγητικής ερώτησης- αποκλείοντας την ανάκληση και ανάσυρση παλαιότερων και ακριβέστερων στοιχείων, μια που η εξέταση δεν γίνεται με τον προσήκοντα τρόπο (Newcombe & Siegal, 1996, 1997). Σε μάλιστα αρκετές περιπτώσεις ο εξεταστής μέσω των ερωτήσεων του προκαλεί τη σύγχυση του μάρτυρα με αποτέλεσμα την απώλεια του ελέγχου της αληθινής πηγής πληροφόρησής του ("genuine source - monitoring confusion"). Τότε είναι πολύ πιθανό να μπερδέψει το πραγματικό με το φανταστικό ή αυτό που άκουσε με αυτό που είδε (Poole & Lindsay, 1997; Zaragoza & Lane, 1994). Τέλος επισημαίνεται, ότι οι πιθανότητες να επέλθει αλλοίωση και παραφθορά, αυξάνουν όταν η μνήμη είναι φτωχή σε αποθηκευμένα στοιχεία και όταν έχει παρέλθει μεγάλο χρονικό διάστημα από τότε που έλαβε χώρα το υπό εξέταση συμβάν (Marche, 1999; Pezdek & Hodge, 1999).

Προτάσεις μείωσης των «δεινών» της εξέτασης των παιδιών

Η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας συναντά πολλαπλά εμπόδια καθώς το άγχος που βιώνουν τα ανήλικα θύματα συχνά επηρεάζει αρνητικά την κατάθεσή τους καθώς πλήττοντας την ακρίβεια των πληροφοριών τους (Hill & Hill, 1987). Κλινικές έρευνες επιβεβαιώνουν τον αρνητικό ρόλο που διαδραματίζει το υψηλό άγχος στην ακρίβεια της μνημονικής ικανότητας των παιδιών (Goodman et al., 1991).

Τα παιδιά τα οποία εξετάζονται σε οικείο περιβάλλον και έχουν προετοιμαστεί κατάλληλα, καταθέτουν με μεγαλύτερη αξιοπιστία (Melton & Thompson, 1987). Η κλασική έρευνα των Hill (1987) απέδειξε ότι τα θύματα τα οποία ερωτώνται όχι στην αίθουσα του δικαστηρίου αλλά σε ένα δωμάτιο, επιδεικνύουν καλύτερη μνημονική ικανότητα. Επίσης ο βαθμός αξιοπιστίας των παιδιών αυξάνει όταν χρησιμοποιούνται οι κατάλληλες τεχνικές εξέτασης-ανάκρισης.

Οι προτάσεις των διεθνών ερευνών σχετικά με τη λήψη μέτρων για την διεξαγωγή μιας εξέτασης / ανάκρισης με σεβασμό στην αξιοπρέπεια του παιδιού και με στόχο τη αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας συνοψίζονται στα παρακάτω:

1. Προετοιμασία του παιδιού πριν την κατάθεση στο δικαστήριο.

Είναι σημαντικό το παιδί να έχει επισκεφτεί νωρίτερα το χώρο του δικαστηρίου έτσι ώστε να εξοικειωθεί με αυτόν. Επίσης πρέπει να γνωρίζει τόσο τις βασικές αρχές που διέπουν τη διαδικασία όσο και την ακριβή πορεία της (Aldridge & Freshwater, 1993). Για το λόγο οι αρμόδιες υπηρεσίες διορίζουν ένας «επίτροπο» (“guardian ad litem”, “supporter” κ.λ.π) ο οποίος θα αναλάβει το ανήλικο-θύμα, τόσο πριν αλλά και καθ’ όλη τη διάρκεια της διαδικασίας (“witness support scheme”). Η έκδοση ειδικών οδηγιών / μνημονίων (π.χ στο Ηνωμένο Βασίλειο “The Child Witness Pack” ή “ The Memorandum of Good Practice, στον Καναδά “Child Witness Code”, κ.ά.) και φυλλαδίων που απευθύνονται σε παιδιά αποσκοπούν στην κατάλληλη ενημέρωση και προετοιμασία (Plotnikoff & Woolfson, 1996).

II. Ειδική εκπαίδευση των επαγγελματιών.

Είναι σημαντικό όσοι θα έρθουν σε επαφή με τον ανήλικο να έχουν τις κατάλληλες εκείνες γνώσεις που θα τους επιτρέψουν να ασκήσουν με το καλύτερο δυνατό τρόπο το ρόλο τους. Οι περιπτώσεις μάλιστα σεξουαλικής κακοποίησης απαιτούν ιδιαίτερη ενημέρωση και εξειδίκευση προκειμένου να δημιουργηθεί μια καλή σχέση με το παιδί. Για να ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος άρνησης της κατάθεσης, πρόκλησης ψυχικού τραύματος ή αλλοίωσης της μνήμης θα πρέπει να η συνέντευξη να ακολουθήσει και να σεβαστεί τις παρακάτω βασικές αρχές (Bruck & Ceci, 1995; Child Witness Project, 2002; Davies & Westcott, 1999; Sas at al., 1993; Scottish Executive, 2003).

- Χρήση γλώσσας που να λαμβάνει υπόψη την ηλικία του παιδιού.
- Χρήση παραδειγμάτων προκειμένου να διευκολυνθεί το παιδί στην κατανόηση της ερώτησης.
- Αποφυγή πολλαπλών καταθέσεων του παιδιού.
- Αποφυγή υποβολής καθοδηγητικών και παραπλανητικών ερωτήσεων.
- Αποφυγή επανάληψης ερωτήσεων που ήδη απαντήθηκαν.
- Ενθάρρυνση της ελεύθερης αφήγησης.
- Αποφυγή τεχνικών παρείσφρησης πληροφοριών στη μνήμη με στόχο την παραφθορά της.
- Αποφυγή αυστηρού τόνου και άκαμπτου ύφους εκ μέρους του συνεντευκτή.

III Χρήση ειδικών μεθοδολογικών εργαλείων

A. Η συνέντευξη

Η διεθνής πρακτική έχει αποδείξει ότι η χρήση ειδικών μεθοδολογικών εργαλείων μπορεί να βοηθήσει σημαντικά το παιδί – θύμα, ελαχιστοποιώντας τον κίνδυνο αναξιόπιστων καταθέσεων. Το βασικότερο εργαλείο είναι η συνέντευξη. Αν

και υπάρχουν διαφορετικά είδη συνεντεύξεων ανάλογα με την μέθοδο που ακολουθείται, καταλληλότερη για τους ανήλικους θεωρείται «η γνωστική συνέντευξη» (“Cognitive Interview” – CI). Οι Fisher και Geiselman (1992), λαμβάνοντας υπόψη ότι η διαδικασία ανάκλησης κάθε μνημονικού ίχνους είναι ιδιαίτερα πολύπλοκη και πολυσύνθετη (Geiselman, et al., 1984) υποστήριξαν ότι η γνωστική συνέντευξη βελτιώνει σημαντικά τις ικανότητες ανάκλησης και αυξάνει την ποσότητα πληροφοριών. Η εν λόγω τεχνική στηρίζεται στην προσπάθεια «ανοικοδόμησης» του γενικού πλαισίου που έλαβε χώρα το συμβάν. Στη συνέχεια επιδιώκεται η ανάσυρση των επιμέρους στοιχείων. Το παιδί έχοντας πια στο μυαλό του τόσο το γενικό πλαίσιο όσο και τα ειδικότερα σημεία του, καλείται να αφηγηθεί τα όσα έχουν λάβει χώρα ακόμα και με διαφορετική σειρά. Τέλος του ζητείται η εξιστόρηση του γεγονότος από την οπτική κάποιου τρίτου προσώπου. Παρά τα πλεονεκτήματα της μεθόδου αυτής, επισημάνθηκαν πολλές δυσκολίες στην εκμάθησή της. Επίσης υπογραμμίστηκε ο κίνδυνος αφενός μεν πρόκλησης σύγχυσης στο παιδί στην προσπάθειά του να προσεγγίσει το συμβάν με την οπτική άλλου, αφετέρου δε ενίσχυσης της φαντασίας και της εικασίας (Faller, 2003).

Ο Yuille και οι συνεργάτες του (1993) περιέγραψαν την τεχνική της «σταδιακής συνέντευξης» (“Step-Wise Interview”). Υποστήριξαν πως πρόκειται για ένα μεθοδολογικό εργαλείο που ακολουθεί τρία βασικά βήματα - στάδια : α) ελεύθερη αφήγηση κατά τη διάρκεια της οποίας ο ανήλικος χωρίς να διακόπτεται αναφέρει τα όσα έγιναν, β) γενικές ερωτήσεις (αποκλείονται οι παραπλανητικές και καθοδηγητικές) και τέλος μόνο εάν κρίνεται αναγκαίο γ) εξειδικευμένες ερωτήσεις που αποσκοπούν στην αποσαφήνιση των όσων έχουν ήδη λεχθεί.

Συχνά προτείνεται και η τεχνική της λεπτομερούς αφήγησης (“Narrative Elaboration Technique” – NET). Σύμφωνα με την εκτίμηση των ειδικών αφήνοντας τα παιδιά να αφηγηθούν απλά τι τους συνέβη, αυξάνονται οι πιθανότητες απόκτησης μεγάλου αριθμού πληροφοριών που με μια αυστηρά δομημένη συνέντευξη είναι πιθανό να διέφευγαν (Poole & Lindsay, 1995).

B. Η ζωγραφική, τα παιχνίδια και οι ανατομικά λεπτομερειακές κούκλες

Σε πολλές χώρες όταν κρίνεται απαραίτητο από τους ειδικούς της ψυχικής υγείας, χρησιμοποιούνται κατά τη διάρκεια της συνέντευξης ως βοηθητικά μέσα ανάκλησης η ζωγραφική, συγκεκριμένα παιχνίδια (π.χ κουκλόσπιτο) και οι ανατομικά λεπτομερειακές κούκλες. Ειδικότερα, έχει αποδειχθεί ότι η ζωγραφική συμβάλλει τόσο στην κατάλληλη προετοιμασία πριν το δικαστήριο (Jones, 1992) όσο και στην ικανοποιητική ανάκληση μεγάλου αριθμού λεπτομερειών, περιορίζοντας την πιθανότητα του λάθους (Burges & Hartman, 1993). Επιφέρει δε τα καλύτερα δυνατά

αποτελέσματα στα παιδιά ηλικίας 5-6 ετών (Butler, Cross & Hayne, 1995). Όμοια, η χρήση παιχνιδιών μπορεί να μειώσει την πιθανότητα λάθους σε ανήλικα θύματα μεταξύ 3 και 4 ετών (DeLoache, 1990; Salmon et al., 1995).

Σχετικά με τη χρήση ανατομικά λεπτομερειακά κούκλων - η οποία είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη την τελευταία δεκαετία - έχουν διατυπωθεί αντικρουόμενες απόψεις (Aldridge, 1998). Κατά μία άποψη πρόκειται για ένα μέσο που βοηθά σημαντικά στην εκμείευση πληροφοριών, στην μείωση του άγχους και στη δημιουργία ενός φιλικού προς τα παιδιά κλίματος (Freeman & Estrada-Mullaney, 1987). Σύμφωνα με τους Everson και Boat (1997) η εν λόγω τεχνική αποδεικνύεται περισσότερο χρήσιμη και κυρίως αξιόπιστη για παιδιά πάνω των 5 ετών επειδή τους παρέχει τη δυνατότητα να συγκεκριμενοποιήσουν ιδιαίτερες πτυχές του συμβάντος. Αντίθετα, η χρήση τους δεν ενδείκνυται για παιδιά-θύματα μικρότερης ηλικίας, γιατί έχει βρεθεί πως μπορεί να τα οδηγήσει σε λανθασμένους ισχυρισμούς σεξουαλικής κακοποίησης (Bruck et al., 1995). Υπενθυμίζεται άλλωστε ότι οι ηλικίες αυτές είναι ιδιαίτερα ευάλωτες στην υποβολή, τις καθοδηγητικές και τις παραπλανητικές ερωτήσεις. Οι ειδικοί τονίζουν πως δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αποκλειστικό διαγνωστικό εργαλείο αλλά ως ένα εξαιρετικό βοηθητικό επικοινωνιακό μέσο (American Professional Society on the Abuse of Children, 1995). Υποστηρίζουν επιπλέον πως πρέπει να εφαρμόζεται μόνο όταν ο ανήλικος έχει αποκαλύψει τις λεπτομέρειες της κακοποίησης (Yullie et al., 1993). Τέλος στη διεθνή βιβλιογραφία επισημαίνεται η μη ύπαρξη αφενός μεν συγκεκριμένων και αυστηρών προδιαγραφών σχεδιασμού τους (Simkins & Renier, 1996), αφετέρου δε ενός ειδικού πρωτοκόλλου που προβλέπει τον ιδιαίτερο τρόπο χρησιμοποίησής τους από τους εξεταστές (Koocher et al., 1995).

Γ. Το κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης και η βιντεοσκοπημένη συνέντευξη

Όπως αναφέρθηκε και σε άλλο σημείο, η αντιμετώπιση του δράστη στο δικαστήριο δημιουργεί στο θύμα υπέρμετρο άγχος, επηρεάζοντας σημαντικά τη μαρτυρία του (Flin, 1990). Πλήθος ερευνών επιβεβαίωσαν ότι η παρουσία του δράστη ασκεί αρνητική επίδραση στο ανήλικο μάρτυρα (Dent, 1977; Hill & Hill, 1987; Perry et al., 1992). Για το λόγο αυτό υπάρχει η δυνατότητα κατάθεσης μέσω κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης (close-circuit television-CST), η χρήση βιντεοσκοπημένης συνέντευξης ή προστατευτικού διαχωριστικού που εμποδίζει την οπτική επαφή. Τα προαναφερθέντα μέτρα, τα οποία στόχο έχουν τη μείωση του άγχους της κατά μέτωπο αντιπαράθεσης ("confrontational stress") με το θύτη, δέχτηκαν σοβαρές επικρίσεις. Υποστηρίχθηκε, ότι αφενός μεν προσβάλλουν το δικαίωμα του κατηγορούμενου στην κατ' αντιπαράσταση εξέτασή του, αφετέρου δε οδηγούν σε

περισσότερες καταδικαστικές αποφάσεις επειδή επηρεάζουν θετικά τους δικαστές (Orcutt et al., 2001). Ωστόσο έρευνες απέδειξαν ότι η κρίση των δικαστών μένει ανεπηρέαστη από τη χρήση η μη των συγκεκριμένων μέτρων (Lindsay et al., 1995). Σε δύο σχετικές μελέτες, η πλειοψηφία των νομικών υποστήριξε ότι η απομάκρυνση του παιδιού-θύματος από την αίθουσα δεν προσβάλλει τα δικαιώματα του κατηγορουμένου (Cashmore, 1992; Davies & Noon, 1991). Επίσης οι ερευνητές επιβεβαίωσαν ότι δεν υπάρχει αιτιώδης σχέση μεταξύ της έκδοσης καταδικαστικών αποφάσεων και της κατάθεσης μέσω κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης (Murrey, 1995; Davies & Noon, 1991). Το σύνολο της διεθνούς βιβλιογραφίας συγκλίνει στο ότι η χρήση των εν λόγω μέσων αυξάνει την αυτοπεποίθηση των παιδιών, μειώνει τις πιθανότητες ξεσπάσματος σε λυγμούς και προστατεύει από το ψυχικό τραύμα που ενδέχεται να υποστούν από την παρουσία του θύτη (Davies & Noon, 1991; Cashmore, 1992). Ωστόσο τονίζει ότι η αποτελεσματικότητα του κάθε ειδικού μεθοδολογικού εργαλείου που αναλύθηκε στην παρούσα παράγραφο καθώς και των εναλλακτικών δυνατοτήτων εξέτασης των ανηλίκων, εξαρτάται σημαντικά από την εκπαίδευση, τις γνώσεις και τις ιδιαίτερες ικανότητες των χειριστών του.

Επίλογος

Το παιδί – θύμα δεν είναι απλά ένας ακόμα μάρτυρας (Brennan, 1995). Η ιδιότητα ωστόσο της ανηλικότητας υποχωρεί έναντι εκείνης του μάρτυρα, με αποτέλεσμα ο ανήλικος να εξετάζεται ως ενήλικας μιας που η όλη διαδικασία είναι προσαρμοσμένη στις ανάγκες των ανηλίκων αγνοώντας εκείνες των παιδιών.

Η ειδικοί υποστηρίζουν πως εκτός από τις βραχυχρόνιες συνέπειες, η κατάθεση ενός ανήλικου θύματος σεξουαλικής κακοποίησης στο δικαστήριο έχει και σημαντικές μακροχρόνιες συνέπειες όπως π.χ διαταραχές της συμπεριφοράς, διαταραχές της διάθεσης, χαμηλή αυτοεκτίμηση, συναισθήματα ντροπής, τύψεων και ενοχών καθώς και ψυχοσωματικά προβλήματα. Η έκθεση στην ακροαματική διαδικασία ευθύνεται επίσης για την επιβράδυνση της επούλωσης του ψυχικού τραύματος, αποτέλεσμα της παραβίασης της γενετήσιας ελευθερίας του ανηλίκου (Gersch et al., 1999; Goodman et al., 1988; Runyan et al., 1988; Tedesco & Schnell, 1987).

Η μετά το δικαστήριο περίοδος της ζωής του παιδιού-θύματος διαφοροποιείται επίσης σημαντικά καθώς οι σχέσεις με τα μέλη της οικογένειας θα διαταραχθούν δραματικά. Το 30 τοις εκατό των θυμάτων θεωρούν πως ευθύνονται τα ίδια για τη διάρρηξη των οικογενειακών σχέσεων επειδή προέβησαν στην αποκάλυψη της κακοποίησής τους, το ένα τρίτο αυτών εξακολουθεί και μετά τη δίκη

να δέχεται συμπεριφορές ψυχολογικής ή ακόμα και σεξουαλικής παρενόχλησης από τον αρχικό δράστη και το 22 τοις εκατό δηλώνει πως δε θα κινούσε ποτέ ξανά τον ποινικό μηχανισμό σε περίπτωση πιθανής σεξουαλικής τους κακοποίησης στο μέλλον (Sas et al., 1993).

Η διεθνής πρακτική έχει να υποδείξει τόσο τεχνικές μείωσης του υπέρμετρου άγχους που προκαλεί η έκθεση του ανηλίκου θύματος στην ακροαματική διαδικασία όσο και τρόπους ελαχιστοποίησης αναληθών και ανακριβών καταθέσεων. Η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού για την κατάλληλη προετοιμασία του ανηλίκου, η χρήση δυσκολονόητης γλώσσας στην οποία του απευθύνεται ο λόγος, η υποβολή καθοδηγητικών ερωτήσεων, η υιοθέτηση επικριτικής στάσης στα όσα καταθέτει, η άσκηση πίεσης και η υιοθέτηση τεχνασμάτων παραθοράς της μνήμης, οδηγούν στη μεγιστοποίηση του τραύματος που προκαλεί στο παιδί η όλη διαδικασία. Σε διεθνές επίπεδο τονίζεται η αναγκαιότητα επίστευσης της διαδικασίας των υποθέσεων όπου καταθέτουν τα παιδιά ως μάρτυρες, η ειδική εκπαίδευση της αστυνομίας, των ανακριτικών και δικαστικών υπαλλήλων και η παροχή ψυχολογικής στήριξης. Η λήψη των παραπάνω μέτρων αποτελεί υποχρέωση κάθε ευνομούμενης πολιτείας για ορθή απονομή της δικαιοσύνης και προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού.

Βιβλιογραφία

- Aldridge, N. C. (1998). Strengths and Limitations of Forensic Child Sexual Abuse Interviews with Anatomical Dolls: An Empirical Review. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 20(1): 1-14.
- Aldridge, J. and Freshwater, K. (1993). The preparation of child witnesses. *Tolley's Journal of Child Law*, 5: 25-28.
- Baynard, V. L., Williams, L. M. and Siegel, J. A. (2001). The long-term mental health consequences of child abuse: An exploratory study of the impact of multiple traumas in a sample of women. *Journal of Traumatic Stress*, 14 (4): 697-715.
- Beitchman, J. H., Zucker, K. J., Hood, J. E., DaCosta, G. A., Akman, D. and Cassavia, E. (1992). A review of the long – term effects of child sexual abuse. *Child Abuse and Neglect*, 16: 101-118.
- Bottoms, B. L. (1993). Individual differences in perceptions of child sexual assault victims. In G. S. Goodman and B. L. Bottoms (Eds.), *Child Victims, Child Witnesses: Understanding and Improving Testimony* (pp. 229-261). New York: The Guilford Press.
- Brennan, M. (1995). The discourse of denial: Cross-examining child victim witnesses. *Journal of Pragmatics*, 23: 71-91.
- Brennan, M. and Brennan, R. (1988). *Strange language: Child victim witnesses under cross examination*. Wagga Wagga: CSU Literacy Studies Network.
- Brigham, J. C. and Spier, S. A. (1992). Opinions held by professionals who work with child witnesses. In H. Dent and R. Flin (Eds.), *Children as Witnesses* (pp. 93 -111). Chichester: John Wiley & Sons.
- Bruck, M. and Ceci, S. J. (1995). Amicus brief for the case of New Jersey v. Margaret Kelly Michaels presented by committee of concerned social scientists. *Psychology, Public Policy, and Law*, 1: 272-322.

- Burges, A. W. and Hartman, C. R. (1993). Children's drawings. *Child Abuse and Neglect*, 17: 161-172.
- Butler, S., Cross, J. and Hayne, H. (1995). The effect of drawing on memory performance in young children. *Developmental Psychology*, 31: 597-608.
- Bussey, K., Lee, K. and Grimbeek, E. J. (1993). Lies and secrets: implication for children's reporting of sexual abuse. In G. S. Goodman and B. L. Bottoms (Eds.), *Child Victims, Child Witnesses: Understanding and Improving Testimony* (pp.147-168). New York: The Guilford Press.
- Cashmore, J. (1992). *The use of closed- circuit television for child witness in the ACT*. Australian Law Reform Commission.
- Ceci, S. J. and Bruyn, E. D. (1993). Child witnesses in court: a growing dilemma. *Children Today*, 22: 5-9.
- Ceci, S. J., Ross, D. F. and Toglia, M. P. (1987a). Suggestibility of children's memory: Psychological Issues. *Journal of Experimental Psychology: General*, 116: 38-49.
- Ceci, S. J. and Bruck, M. (1993). Suggestibility and the child witness: a historical review and synthesis. *Psychological Bulletin*, 113: 403-439.
- Child Witness Project (2002). *Child Witnesses in Canada: Where we've been, Where we're doing*. London: London Family Court Clinic.
- Clifford, B. R. (1993). Witnessing: a comparison of adults and children. *Issues in Criminological and Legal Psychology*, 20: 15-21.
- Christianson, S. (1992). Emotional stress and eyewitness memory: A critical review. *Psychological Bulletin*, 112: 284-309.
- Davies, G. M. and Westcott, H. L. (1999). Interviewing Child Witnesses under the Memorandum of Good Practice. A research review. *Police Research Series, Paper 115*. Research Developmental Statistics, Home Office, London.

- Davies, G. M. and Noon, E. (1991). *An evaluation of the link for child witness*. London: Home Office.
- DeLoache, J. S. (1990). Young Children's understanding of models. In R. Fivush and J. Hudson (Eds.), *Knowing and Remembering in Young Children*. New York.
- Dent, H. (1977). Stress as a factor influencing person recognition in identification parades. *Bulletin of the British Psychological Society*, 30: 339-340.
- Dezwirek-Sas, L. (1992). Empowering child witnesses for sexual abuse prosecution. In H. Dent and R. Finn (Eds.). *Children as witnesses*. Wiley, Chichester.
- Dezwirek-Sas, L., Hurley, P., Austin, G., and Wolte, D. (1991). *Reducing the System Induced Trauma for Child Sexual Abuse Victims Through Court Preparation, Assessment and Follow up*. London Family Court Clinic, Ontario.
- Faller, K. C. (2003). Research and Practice in Child Interviewing. Implications for Children Exposed to Domestic Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(4): 377-389.
- Fisher, R. P. and Geiselman, R. E. (1992). *Memory-enhancing techniques for investigative interviewing: The cognitive interview*. Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- Fivush, R. (1998). Children's recollections of traumatic and nontraumatic events. Trauma, memory and suggestibility in children. *Development and Psychopathology*, 10: 699-716.
- Fivush, R. (1997). Event memory in early childhood. Studies in developmental psychology. In C.Nelson (Ed.), *The development of memory in childhood* (pp.139-161). Hove, England: Psychology Press/Erlbaum (UK), Taylor & Francis.
- Freeman, K. R. and Estrada-Mullaney, T. (1987). *Interviewing Children Using Anatomically Correct Dolls. Tips, Techniques and Problems*, Prosecutors Brief, Summer, USA.

- Freshwater, K., and Aldridge, J. (1994). The Knowledge and Fears about Court of Child Witnesses, Schoolchildren and Adults. *Child Abuse and Neglect*, 3: 183- 195.
- Fromm, E. (1974). Psychoanalysis and Zen buddhism. In D. T. Suzuki, E. Fromm and R. De Martino, *Zen Buddhism and psychoanalysis* (pp.77-141). London: Souvenir Press.
- Flin, R. (1990).The case for change. In J. R. Spencer & R. Flin (Eds.), *The evidence of children* (pp. 282-305). London: Blackstone.
- Geiselman, R. E., Fisher, R. P., Firstenberg, I, Hutton, L. A., Sullivan, S. J., Avetissian, I. V. and Prosk, A. L. (1984), Enhancement of eyewitness memory: An empirical evaluation of the cognitive interview. *Journal of Police Science and Administration*, 12: 74-80.
- Gersch, I. S., Gersch, A. N., Lockhart, R. and Moyse, S. A. (1999). The Child Witness Pack: An Evaluation. *Educational Psychology in Practice*, 1: 45-50.
- Golding, J. M., Fryman, H. M., Marsil, D. F and Yozwiak, J. A. (2003). Big girls don't cry: the effects of child witness demeanor on juror decisions in a child sexual abuse trial. *Child abuse and Neglect*, 27: 1311-1321.
- Goodman, G. S. and Bottoms, B. L (Eds.) (1993). *Child Victims, Child Witnesses: Understanding and Improving Testimony*. New York: The Guilford Press
- Goodman, G. S., Taub, E. P., Jones, D. P., England, P., Port, L. K., Rudy, L., and Prado, L. (1992). Testifying in criminal court. *Monographs of the Society for Research for Research in Child Development*, 57.
- Goodman, G. S., Bottoms, B. L, Schwartz-Kennedy and Rudy, L. (1991). Children's testimony for a stressful event: Improving children's reports. *Journal of Narrative and Life History*, 1: 69-99.
- Goodman, G. S., Levine. M., Melton, G. B. and Ogden, D. W. (1991). Child witness and the confrontation clause: The American Psychological Association Brief in Maryland v. Craig. *Law and Human Behaviour*, 51(1): 13-30.

- Goodman, G. S., Rudy, L., Bottoms, B. and Aman, C. (1990). Children's concerns and memory: ecological issues in the study of children's eyewitness testimony. In R. Fivush and J. Hudson (Eds.), *Knowing and Remembering in Children* (pp. 249-284). Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodman, G. S., Bottoms, B. L., Herscovici, B. B. and Shaver, P. (1989). Determinants of the child victim's perceived credibility. In S. J. Ceci, M. P. Toglia, and D. F. Ross (Eds.), *Children's eyewitness memory* (pp.1-22). New York: Springer-Verlag.
- Goodman, G. S., Jones, D. P., Pyle, A., Prado-Estrada, L., Port, L. K., England, P., Rudy, L., Mason, R., and Rudy, L. (1988). The emotional effects of criminal court testimony on child sexual assault victims: a preliminary report. University of Denver. In G. Davies and J. Drinkwater (Eds.), *The Child Witness: Do the Courts Abuse Children?* The British Psychological Society. Leicester.
- Graham-Bermann, S. (2001). Designing intervention evaluations for children exposed to domestic violence. In Graham-Bermann (Ed.), *Domestic violence in the lives of children of children: The future of research, intervention and social policy* (pp. 237-267). Washington, DC: American Psychological Association.
- Gray, E. (1993). *Unequal Justice: The prosecution of Child Sexual Abuse*. New York. MacMillan.
- Edelson, J. (1999a). Children's witnessing of adult domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 14: 839-870.
- D' Angelo, S. L. (2002). When Children Testify in Court. *Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology*, 15: 170-174.
- Dugan III, L. M., Aubrey, M., Doherty, E., Isquith, P., Levine, M., and Schneiner, J. (1989). The credibility of children as witnesses in a simulated child sex abuse trial. In S. J. Ceci, M. P. Toglia, and D.F.Ross (Eds.), *Children's eyewitness memory* (pp. 71-99). New York: Springer-Verlag.

- Jones, D. P. H. (1992). *Interviewing the Sexually Abused Child: Investigation of Suspected Abuse*. London: Gaskell.
- Kassin, S. M., Tubb, V. A., Hosch, H. M. and Memon, A. (2001). On the 'general acceptance' of eyewitness research: a new survey of the experts. *American Psychologist*, 56: 405-416.
- Kaufmann, G., Drevland, G. C. B., Wessel, E., Overskeid, G. and Magnussen, S. (2003). The Importance of being earnest: displayed emotions and witness credibility. *Applied Cognitive Psychology*, 17: 21-34.
- Καπαρδής, Α. (2003). *Ψυχολογία και Δίκαιο*. Εκδ. Μεσόγειος. Αθήνα.
- Koocher, G., Goodman, G. S., White, C., Friedrich, W., Sivan, A. and Reynolds, C. (1995). Psychological science and the use of anatomically detailed dolls in child sexual abuse assessments. *Psychological Bulletin*, 118: 192-222.
- Lamb, M.E. (1994). The investigation of child sexual abuse: an interdisciplinary consensus statement. *Expert Evidence*, 2: 151-156.
- Lindsay, R. C. L., Ross, D. F., Lea, J. A., and Carr, C. (1995). What's fair when a child testifies? *Journal of Applied Social Psychology*, 25: 870-888.
- Loftus, E. E. (1979). *Eyewitness Testimony*. Harvard University Press: Cambridge, M.A.
- Marche, T. A. (1999). Memory strength affects reporting of misinformation. *Journal of Experimental Child Psychology*, 73: 45-71.
- McCauley, M. R. and Parker, J. F. (2001). When will a child be believed? The impact of the victim's age and juror's gender on children's credibility and verdict in asexual-abuse case. *Child Abuse and Neglect*, 25: 523-539.
- Melinder, A., Goodman, G. S., Eilertsen, D. E. and Magnussen, S. (2004). Beliefs about child witnesses: A survey of professionals. *Psychology, Crime and Law*, 10(4): 347-365.

- Melton, G. B. and Thompson, R. (1987). Getting out of a rut: Detours to less travelled paths in child-witness research. In S. J. Ceci, M. P. Toglia, and D. F. Ross (Eds.), *Children's eyewitness memory* (pp. 209-229). New York: Springer-Verlag.
- Murray, K. (1995). Live television link: An evaluation of its use by child by child witness in Scottish criminal trials: *Central Research Unit, The Scottish Office*.
- Myers, J. E. B., Saywitz, K. J., Goodman, G. S. (1996), Psychological research on children as witnesses: practical implications for forensic interviews and courtroom testimony. *Pacific Law Journal*, 28: 3.
- Newcombe, P. A. and Siegal, M. (1996), Where to look first for suggestibility in young children, *Cognition*, 59: 117-156.
- Newcombe, P. A. and Siegal, M. (1997), Explicitly questioning the nature of suggestibility in preschoolers' memory and retention. *Journal of Experimental Child Psychology*, 67: 185-203.
- Nightngale, N. N. (1993). Juror reactions to child victim witnesses: factors affecting trial outcome. *Law and Human Behavior*, 17: 678-694.
- Orcutt, H. K., Goodman, G. S., Tobey, A. E., Batterman-Faunce, J. M. and Thomas, S. (2001). Detecting Deception in Children's Testimony: Factfinders' Abilities to Reach the Truth in Open Court and Closed-circuit Trials. *Law and Human Behavior*, 25(4): 339-372.
- Παπαδάτος, Ι. (2003). Δικαστική Ψυχολογία – Ψυχιατρική. Σμυρνιωτάκης, Αθήνα.
- Perry, N. W., Kern, S., Eitemiller, J., Mohn, S., Fisher, M. P. and Stessman, L. J (1992). *Factors affecting children's ability to promote accurate testimony*. Paper represented at the NATO conference on Child Witness, Italy.
- Peters, D. (1991). Confrontational stress and children's testimony: some experimental findings. In S. Ceci (Chair), *Do children lie? Narrowing the uncertainties*. Symposium presented at the American Psychology and Law Society Meetings, Williamsburg, VA.

- Pezdek, K. and Hodge, D. (1999). Planting false childhood memories in children: The role of event plausibility. *Child Development*, 70: 887-895.
- Pipe, M. E., Lamb, M. E., Orbach, Y., Phillip, W. E. (2004). Recent research on children's testimony about experienced and witnessed events. *Developmental Review*, 24: 440-468.
- Πιτσελά, Α. (2003). Διεθνή Κείμενα Σωφρονιστικής Πολιτικής. Εκδόσεις Σάκκουλα. Αθήνα - Θεσσαλονίκη.
- Plotnikoff, J. and Woolfson, R. (1996), Policing Domestic Violence: Effective Organizational Structures, *Police Research Series Paper 100*, London: Home Office Policing and Reducing Crime Unit.
- Poole, D. A. and Lamb. M. E. (1998). *Investigative Interviews of children: A guide for helping professionals*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Poole, D. A and Lindsay, D. S. (1997). Children's eyewitness reports after exposure to misinformation from parents. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 7: 27-50.
- Poole, D. A and Lindsay, D. S. (1995). Interviewing preschoolers: Effects of nonsuggestive techniques parental coaching and leading questions on reports of nonexperienced events. *Journal of Experimental Child Psychology*, 60: 129-154.
- Regan, P. C., and Baker, S. J. (1998). The impact of child witness demeanor on perceived credibility and trial outcome in sexual abuse cases. *Journal of Family Violence*, 13: 187-195.
- Roberts, K. P. & Powell, M. B. (2001). Describing individual incidents of sexual abuse: A review on the effects of multiple sources of information on children's reports. *Child Abuse and Neglect*, 25: 1643-1659.
- Rossmann, B. B (1998).Descarte's error and post-traumatic stress disorder. In G. W.

- Holder, R. Geffner, and Jouriles (Eds.), *Children exposed to marital violence* (pp. 223-256). Washington, DC: American Psychological Association.
- Runyan, D. K., Everson, M., Edelshon, G., Hunter, W., and Coulter, M. (1988). Impact of legal investigation on sexually abused children. *Journal of Paediatrics*, 113: 647-653.
- Rudy, L. & Goodman, G. S. (1991). Effects of participation on children's reports: implications for children's testimony. *Developmental Psychology*, 27: 527-538.
- Salmon, K., Bidrose, S. and Pipe, M. E. (1995). Providing props to facilitate children's event reports: A comparison of toys and real items. *Journal of Experimental Child Psychology*, 60: 174-194.
- Sas, L. D., Hurley, P., Hatch, A., Malla, S. and Dick, T. (1993). *Three Years After the Verdict: A Longitudinal Study of the Social and Psychological Adjustment of Child Witnesses Referred to the Child Witness Project*, London, Ontario: Child Witness Project, London Family Court Clinic Inc.
- Scottish Executive, (2003). *Guidance on the questioning of children in court. Supporting Child Witness guidance pack*. Scottish Executive, St. Andrew's House, Edinburgh.
- Saywitz, K., and Camparo, L. (1998). Interviewing child witnesses: A developmental perspective. *Child Abuse and Neglect*, 22(8): 825-843.
- Saywitz, K. and Lyon, T. (1997). *Sensitively Assessing Children's Testimonial Competence*. Final Report to the National Center on Child Abuse and Neglect, Grand No, 90-CA-1553. Los Angeles, CA: University of California, Los Angeles.
- Saywitz, K. and Nathanson, R. (1993). Children's testimony and their perceptions of stress in and out of the courtroom. *Child Abuse and Neglect*, Vol. 17: 613-622.

- Saywitz, K. and Snyder, L. (1993). Improving children's testimony with preparation. In G. Goodman and B. Bottoms (Eds.), *Child victims, child witnesses: Understanding and Improving testimony* (pp. 117- 146). New York: Guilford Press.
- Saywitz, K. (1989). Children's conceptions of the legal system: court is a place to play basketball. In S. J. Ceci., D. F. Ross and M. P. Toglia (Eds), *Perspectives on Children's Testimony*. Springer, New York.
- Siegal, M. and Peterson, C.C. (1995). Memory and suggestibility in conversations with children. *Australian Journal of Psychology*, 47: 38-41.
- Simkins, L. and Renier, A. (1996). An analytical review of the empirical literature on children's play with anatomically detailed dolls. *Journal of Child Sexual Abuse*, 5: 21-45.
- Steward, M.S. and Steward, D. S. (1996). Interviewing young children about body touch and handing. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 61(4/5) - serial number 248.
- Sylvern, L., Karl, J., Waelde, L., Hodges, W., Starek, J., Heidt, E. (1995). Retrospective reports of parental partner abuse: Relationship to depression, trauma symptoms and self-esteem among college students. *Journal of Family Violence*, 10: 177-202.
- Tedesco, J. F. and Schnell, S. T. (1987). Children's Reaction to sex abuse investigation and litigation. *Child Abuse and Neglect*, 11: 267-272.
- Tjaden, P., and Thoennes, N. (1992). Predictions of legal interventions in child maltreatment cases. *Child Abuse and Neglect*, 16: 807.
- Veltkamp, L. J., and Luftman, G. (2002). The Pros and Cons of Children Testifying in Court. *Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology*, 15: 169-170.
- Warren – Leubecker, A., Tate, C., Hinton, I., and Ozbek, N. (1989). What do

children know about the legal system and when do they know it? In S. J. Ceci, D. F. Ross and M. P. Toglia (Eds), *Perspectives on Children's Testimony*. Springer, New York.

Weiss, E. H., and Berg, R. F. (1982). Child victims of sexual assault: Impact of court procedures. *Child Psychiatry and Law*, 21: 513.

Williams, M. D. and Hollan, J. D. (1981). The process of retrieval from very long - term memory. *Cognitive Science*, 5: 87-119.

Withcomb, D. (1992). Techniques for Improving Children's Testimony. Research Brief. Education Department Center. Inc. Newton, Massachusetts.

Yuille, J. C., Hunter, R. Joffe, R. and Zaparniuk, J. (1993). Interviewing Children in sexual abuse cases. In G. Goodman and B. Bottoms (Eds.), *Child victims, child witnesses: Understanding and Improving testimony* (pp.95-115). New York: Guilford Press.

Zaragoza, M. S. and Lane, S. M. (1994). Source misattribution and the suggestibility of eyewitness memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition*, 20: 1-12.